

KEREM ile ASLI

(Duymaz, s. 201-217). Bunlardan hareketle hikâyenin XVI. yüzyıldan daha eskiye gidemeyeceği söylenebilir. Teşekkül yerinin ise Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgesi olması kuvvetle muhtemeldir.

Kerem'in şahsiyeti gerek âşık edebiyatında gerekse halk edebiyatı geleneğinde derin izler bırakmıştır. Kerem'in yanına modern edebiyat yanında çeşitli sanat dallarında da (opera, bale, sinema, resim vb.) yer verilmiş, türküleri halk arasında ve repertuarlarda kullanılmıştır. İki ayrı dine mensup kahramanların maceralarının işlenmesi de hikâyeye başka bir özellik kazandırmıştır. Anadolu'nun değişik yerlerinde rastlanan Kerem ve Aslı şeklindeki yer adları hikâyenin tesirinin bir başka göstergesidir. Halk müziğinde "Kerem havaları" önemli yer tutar. Yanık Kerem, kesik Kerem (Barak ağzı), kandilli Kerem, yedekli Kerem, zencirli Kerem gibi havalar Kerem ile Aslı hikâyesinin müzik kültürüne kazandırdığı ezgilerdir (bk. ÂŞIK MÜSİKİSİ). Kerem ile Aslı hikâyesi aydınlar üzerinde de etkili olmuştur. A(hmed) F(ahri)'nin yazdığı beş perdelik "Kerem ile Aslı" piyesi (İstanbul 1305) tiyatrolaştırılan halk hikâyelerinin ilk örneklerindedir. Fuat Hulûsi Demirelli hikâyeyi iki perdelik saz-kâr-opera haline getirmiştir (*Kerem ile Aslı-Halk İçin Temaşa*, 1335). Karagöz repertuarına da girdiği söylenen Kerem ile Aslı hikâyesi ayrıca filme alınmış ve Üzeyir Hacıbeyli tarafından opera olarak bestelenmiştir. Kerem ile Aslı, gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışında bazı yeni hikâyelerin oluşmasına da sebep teşkil etmiştir. Anadolu'da "Kerem'in Erzincan Bağları", Ermeniler arasında teşekkül eden "Hovannes ile Aşe Hikâyesi" bunlardan en tanınmış olanlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

I. Künos, "Über die Volksposie der Osmanischen Türken", *Proben VIII*, Petersburg 1899, s. I- XLII (bu yazının ilk kısmının tercümesi için bk. "Anadolu Halk Edebiyatı" [trc. H. F.], *Halk Bilgisi Mecmuası*, I, Ankara 1928, s. 57-66); a.mlf., "Türkische Volksromane in Klein Asien III", *Ungarische Revue*, XIII/3, Budapest 1893, s. 304-316; M. E. Elekberov, *Kerem ile Esli*, Bakı 1913, tür.yer.; Fuat Hulûsi [Demirelli], *Kerem ile Aslı-Halk İçin Temaşa*, İstanbul 1335; Orhan Seyfi Orhon, *Kerem ile Aslı*, İstanbul 1934; *Âşık Kerem ile Aslı Han*, İstanbul 1943; B. A. Karryev, *Aslı-Kerem*, Aşgabad 1944; a.mlf., "Narodny Roman Aslı i Kerem", *Sovet Edebiyatı*, Aşgabad 1945, III, 97-103; Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946, s. 33, 40, 171; Eflâton Cem Güney, *Kerem ile Aslı*, İstanbul 1959, s. 123-126; Ehliman Ahundov, *Esli ve Kerem*, Bakı 1960; *Aslı ve Kerem Hikâyeti*, Tebriz, ts. (Firdevsî Kitaphânesi); *Kerem ile*

Aslı (nşr. R. Georgiyeva), Sofya 1967; Amangül Durdıyeva, *Aslı-Kerem*, *Halk Dessanı*, Aşgabad 1965; Özege, *Katalog*, I, 83; II, 861; IV, 1846; Şevket Rado, *Kerem ile Aslı*, İstanbul 1972; Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, III: Tip Tahlilleri*, İstanbul 1991, s. 159-166; Şükrü Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, Ankara 2000, s. 11-31; Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara 2001, s. 5-35, 201-217; G. Izrailov, "Esli-Kerem", *Sbornik Materialev dlya Opisanıya Mestnostey i Plemen Kavkaza*, XIII (1892), s. 110-128; M. Sadık, "Âşık Kerem Yanı mı Yanmadı mı?", *Maarif*, V/126, İstanbul 1309, s. 347; Sadettin Nüzhet [Ergun], "Âşık Kerem'in Şiirleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, III/28, İstanbul 1933, s. 89-97; III/29 (1933), s. 134-142; IV/38 (1934), s. 36-41; Cahit Öztelli, "Kerem ile Aslı Hikâyesinin Yazarı Kimdir", *TFA*, V/117 (1959), s. 1888-1900; Fikret Türkmen, "Kerem Havaları", *TDEA*, V, 283; a.mlf., "Kerem ile Aslı", a.e., V, 283-285.

FİKRET TÜRKMEN

KERERÂNİLER

Bengal Sultanlığı'nın
1564-1576 yılları arasında
hüküm süren altıncı ve son hânedanı.

Hânedanın kurucusu Tâc Han Kererânî, Afgan kökenli (Pathan) olup Bengal Sultanlığı'nın Sûrî Afganlar kolunu kuran Şîr Şah'ın (1539-1545) kumandanlarından biridir. Tâc Han, Gevâliyâr'daki karışıklıklar sırasında (1553) Ganj nehri kıyısında câgîr* sahibi olan kardeşleri İmâd, Süleyman ve İlyâs ile birleşip halktan toplanan vergilere ve sultanın 100 filine el koyarak, bu arada köyleri de yağmalayarak ordusunu güçlendirdi ve on yıl içinde Bihâr'in güneydoğu kesimleriyle birlikte Batı Bengal topraklarının çoğunu ele geçirip 1564'te Bengal sultanı oldu. Tâc Han'ın aynı yıl ölmesi üzerine tahta kardeşi Süleyman Kererânî çıktı. Bengal Sultanlığı onun yönetiminde umulmadık bir şekilde büyüdü ve bir süre sonra Bâbürlü Devleti'nin karşısında Kuzeydoğu Hindistan'ın tek ve rakipsiz gücü haline geldi. Bâbürlüler'in Kuzey Hindistan'a hâkim olmasıyla buradaki Afganlılar güneye inerek Süleyman Şah'ın etrafında toplandılar. Diğer taraftan Bâbürlüler'in daha çok Orta ve Kuzey Hindistan'la ilgilenmeleri de onun iktidarının uzun ve istikrarlı olmasına yardım etti.

Süleyman Şah, takip ettiği akıllı siyasetle huzur getirdiği idaresi altındaki verimli topraklardan sağlanan yüksek geliri imar faaliyetlerinde ve hazinesini, ordusunu güçlendirmekte kullandı. Onun dış siyasette de özellikle Bâbürlüler'le olan

diplomatik ilişkilerinde başarı gösterdiği görülür; bunda keskin bir politik zekâyâ sahip sadık veziri Mian Lûdî Han'ın payı büyüktür. Süleyman Şah, Bâbürlü Sultanı Ekber Şah'ın sınır valileriyle sürtüşmeye girmekten kaçınma hususunda çok titiz davranmış, her sorunu dostluk içerisinde çözümlenmiştir. Ayrıca Ekber Şah'ın ismini daima hutbelerde okuttuğu gibi kendi adına ne para bastırmış ne de başka bir bağımsızlık işareti kullanmıştır. Buna rağmen diğer hükümdarlara sultanlığından tâviz vermemiştir. Kaynaklar ondan ilmi ve âlimleri koruyan, adalet ve cömertlikte ikinci Süleyman olan ve halkını barış ve huzur içerisinde yaşatan hükümdar diye bahsetmektedirler.

Süleyman Kererânî 980'de (1572) ölünce yerine büyük oğlu Bayezid geçti. Hiçbir yönden babasının yerini dolduramayan Bayezid'in geçimsiz karakteri Bâbürlüler'le ve devletteki Afgan ileri gelenleriyle arasının açılmasına ve sonuçta ölümüne sebep oldu; yaklaşık on sekiz aylık bir hükümdarlıktan sonra kayınbiraderi Hansu tarafından öldürüldü. Ancak Vezir Mian Lûdî de Hansu'yu yakalatarak öldürttü. Ardından tahta geçen Dâvud Han, Bengal'in diğer bölgelerini de hâkimiyeti altına aldı. Bu arada babasının zengin hazinesine ve güçlü ordusuna güvenerek kardeşi Bayezid'in Ekber Şah'a karşı başlattığı düşmanca davranışları daha ileri götürdü ve ona saygı göstermediği gibi kendi adına hutbe okutup para da bastırıldı. Diğer taraftan Bayezid zamanında gruplara ayrılan Afgan kumandanlarını birleştirmekte de zaafa düşüp içlerinden bazılarını tercih etmesi ona epeyce düşman kazandırdı. Dâvud'un bu olumsuz icraatı karşısında Afganlar'ın en büyük kumandanı Gucer Han, Bihâr'da Bayezid'in oğlunu hükümdar ilân etti. Dâvud ona karşı Vezir Mian Lûdî kumandasında bir ordu gönderdi. Ancak bu sırada Ekber Şah da Kererânî topraklarını istilâ amacıyla güçlü bir ordusunu Bihâr'a doğru harekete geçirdi. Bu durum karşısında Vezir Lûdî ve Gucer Han mücadelelerine son verip birlikte yürüttükleri müzakereler yoluyla Ekber Şah'ın kumandanı Mün'im Han'ı durdurdular. Fakat Dâvud'un Bâbürlüler'le iş birliği yaptığından şüphelenerek Vezir Lûdî'yi öldürmesi ve Ekber Şah'ın isteklerini reddetmesi üzerine tekrar harekete geçen Mün'im Han doğrudan onun üzerine yöneldi ve kendisini bulunduğu Hacıpûr'dan Bengal'e doğru kaçmaya mecbur bıraktı; bu kaçış sırasında birçok Af-

ganlı öldü (1574). Bundan sonra Bengal Sultanlığı'nın şehirleri Bâbürlüler'in eline geçti ve Afganlı yöneticiler bölgeden uzaklaştılar. Orissa'ya sığınan Dâvud Han 1575'te Mün'im Han ile yaptığı Mugalmarî savaşında yenildi ve Katak Barış Antlaşması ile Bengal ve Bihâr'ı Ekber Şah'a bıraktı; Ekber de onun Orissa'daki hâkimiyetini tanıdı. Fakat ertesi yıl Mün'im Han'ın ölümünü fırsat bilen Dâvud büyük bir orduyla Bengal'e saldırdı; ancak yine yenilerek yakalandığı Akmahal'de idam edildi. Onun ölümüyle de Kererânî hânedanı son buldu ve Bengal Sultanlığı tarihi karıştı; toprakları da tamamıyla Bâbürlüler'in eline geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebül-Fazl el-Allâmî, *The Akbar-nâma* (trc. H. Beveridge), New Delhi 1987, III, 96-100, 248-250; a.mlf., *The Ā'in-i Akbari* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 179-180; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Muntakhabu-t-Tawârikh*, Delhi 1986, (trc. ed. W. H. Lowe), II, 176, 177, 183, 184, 194, 195; Ghulam Hussain Salim, *Riyazu-s-Salatin: A History of Bengal* (trc. Abdus Salam), Delhi 1975, s. 150-161; J. Sarkar, *The History of Bengal*, Dacca 1976, II, 181-186, 191-193; Muhammad Mohar Ali, *History of the Muslims of Bengal*, Riyad 1985, I/A, s. 239-260; S. H. Askari, *Medieval Bihar Sultanate and Mughal Period*, Patna 1990, s. 99, 100, 102; J. Burton-Page, "Dâvud Khân Kararâni", *EP* (İng.), II, 183.

RIZA KURTULUŞ

KERHÎ

(الكرخي)

Ebû'l-Hasen Ubeydullâh b. el-Hüseyin b. Dellâl el-Kerhî (ö. 340/952)

Hanefî mezhebinin sistemleştirilmesinde önemli katkıları bulunan, Irak Hanefîliği çizgisinin önde gelen temsilcisi, usulcü, fakih.

260 (874) yılında Kerh'te doğdu. Bu yer Sem'ânî'ye göre Irak'taki Kerh-i Bâceddâ, Yâkût el-Hamevî ve Kureşî'ye göre ise Kerh-i Cüddân'dır (*Mu'cemû'l-büldân*, IV, 449; *el-Cevâhirü'l-mu'dıyye*, II, 493). İbnü'n-Nedîm, Yâkût el-Hamevî, İbnü'l-Esîr gibi müellifler adını -yanlış olarak- Abdullah, babasının adını da Hasan olarak vermektedir.

Ebû Saîd el-Berdaî'nin derslerine devam eden Kerhî, onun Ebû Ali ed-Dekvâk'tan ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin öğrencilerinden Mûsâ b. Nasr'dan alarak sürdürdüğü çizgiden bir hayli etkilenmiştir. Kendisiyle birlikte Berdaî'den ders alan arkadaşlarının en meşhuru

Ebû Amr et-Taberî ile Ebû Tâhir ed-Debâs'tır. Kerhî'nin, Ebû Ca'fer et-Tahâvî ve Ebû Tâhir ed-Debbâs gibi iki büyük fakih-i yetiştiren, Dimaşk, Kûfe ve Kerh kadı-lıklarında bulunan Hanefî mezhebinin önemli isimlerinden Kadı Ebû Hâzîm'le görüştüğü ve onun meclisine de katıldığı bilinmekle birlikte bu sırada Ebû Hâzîm'in öğrencisi Tahâvî ile görüştüğüne dair bir bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır. Ancak Kerhî'nin o çağda ictihad ehli olarak sadece Tahâvî'den söz ettiği, fakat bir hac mevsiminde karşılaşmalarının ardından bu kanaatinin değiştiği yönündeki rivayet (İbnü'l-Murtazâ, s. 130) Tahâvî ile karşılaşmalarının daha sonra gerçekleştiğini göstermektedir.

Kerhî Bağdat'ta, Ebû Hâzîm ve Berdaî'den sonra üstlendiği öğretim görevini ölümüne yakın bir zamana kadar sürdürdü. Bu görevin başlangıcının Berdaî'nin Karmatîler saldırısında öldürüldüğü 317 (929) yılı olduğu tahmin edilebilir. Kerhî, ömrünün sonlarına doğru hastalanması üzerine öğretim görevini Ebû Ali eş-Şâşî'ye, fetva görevini de mezhep görüşlerini en iyi bilen kişi olarak tavsif ettiği Ebû Bekir ed-Dâmegânî'ye devretti (Hüseyin b. Ali es-Saymerî, s. 169).

Yargı işlerine hiç iltifat etmeyen Kerhî yargı görevine getirilen arkadaşlarına kızmış ve onları yanından uzaklaştırmıştır. Öğrencisi ve arkadaşı Ebû'l-Kâsım et-Tenûhî'yi sırf yargı görevini üstlendiği için terketmiş, mektuplarına cevap vermemiş ve görüşme isteklerini geri çevirmiştir. Tenûhî ile görüşmeyi kabul etmeyişi açıklarken kullandığı ifadelerle dayanarak kadılık görevi üstlenilmesine karşı bu çekişenliğin siyasî olmaktan çok ahlâkî olduğu, yani bu görevin haksız kazanç elde etmeye elverişli bulunması olduğu söylenebilir. Defalarca kadılık görevine çağrılan Ebû Bekir el-Cessâs'ın her defasında bunu reddetmesi (*a.g.e.*, s. 167, 172), hocası Kerhî'nin bu konudaki kanaatini paylaştığı şeklinde anlaşılabilir gibi, bu hususta titiz olan hocasının hatırasına duyduğu saygıyla da açıklanabilir.

Kerhî birçok öğrenci yetiştirmiş, bunlar değişik bölgelere dağılarak kadılık ve öğretim görevlerini üstlenmişlerdir. Saymerî bunlar arasında Ebû Ali eş-Şâşî, Ebû Abdullah ed-Dâmegânî, Ebû Abdullah el-Basrî, Ali b. Muhammed et-Tenûhî, Cessâs, Ebû Sehl ez-Zücâcî'den söz eder (*a.g.e.*, s. 166, 171, 172). Kureşî, Ebû'l-Ferec el-Umânî'yi Kerhî'nin önde gelen arkadaşlarından biri olarak gösterirken

(*el-Cevâhirü'l-mu'dıyye*, IV, 74) Şîrâzî de Ebû'l-Hüseyin Kâdî'l-Haremeyn'i Kerhî'nin öğrencileri arasında zikreder. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin belirttiğine göre Nişâbur fakihleri fıkhı Ebû Sehl ez-Zücâcî ile Ebû'l-Hüseyin Kâdî'l-Haremeyn'den öğrenmişlerdir (*Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 144). Şîrâzî, Ebû Bekir b. Şâhüey ile Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Muhammed ed-Darî el-Basrî'yi Kerhî'nin arkadaşları arasında sayar (*a.g.e.*, s. 144). Kureşî ise ilkinin Kerhî'den ders aldığından hiç söz etmezken (*el-Cevâhirü'l-mu'dıyye*, III, 49-50), ikincinin Kerhî'den değil onun öğrencilerinden ilim aldığını belirtir (*a.g.e.*, III, 599-600). Leknevî'nin Ebû Hâmid Ahmed et-Taberî ile Ebû'l-Hasan el-Kudûrî'yi Kerhî'nin öğrencileri arasında zikretmesini (*el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 108-109) başka kaynaklarca teyit edilmediği için kuşkuyla karşılamak gerekir.

Kaynaklar Kerhî'nin ibadete, özellikle namaz ve oruca son derece düşkün, verâ sahibi, mushaf bulunan odaya abdestsiz girmeyecek kadar titiz, fakirliğe karşı sabırlı, insanların sahip olduklarına imrenmeyen bir kimse olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Onun bu tutumunu gösteren olaylardan biri, felç olduğunda arkadaşlarının Seyfûddeve el-Hemdânî'den yardım istediklerini öğrenmesi üzerine "Allahım! Rızkımı beni alıştırdığın şeklin dışında verme!" diye dua etmesidir. Rivayete göre Seyfûddeve'nin 10.000 dirhemlik yardımı geldiğinde Kerhî ölmüştü. 340 yılı Şâban ortasında (Ocak 952 ortaları) vefat eden Kerhî, mescidinin hizasında Vâsırtıyyîn nehri kenarındaki Derbû'l-Hasan b. Zeyd'e defnedildi.

İlmî Kişiliği ve Görüşleri. Saymerî, Kureşî ve Şîrâzî bu yönde açıklamada bulunmamakla birlikte Hatîb el-Bağdâdî başta olmak üzere İbnü'l-Cevzî, İbn Kesir gibi müellifler Kerhî'nin önde gelen bir Mu'tezilî olduğunu belirtirler. İbn Hacer'e göre ona Mu'tezilîlik suçlamasını ilk yönelten kişi Hasan b. Furât'tır (*Lisânü'l-Mizân*, IV, 98-99). Kerhî'nin bu hususta, Mu'tezilî olarak tanınan Berdaî'den ve fıkhıta hocası olmakla birlikte kendisinden kelâm dersleri aldığı Mu'tezilî âlim Ebû Abdullah el-Basrî'den etkilenmiş olması mümkündür. Kendisiyle bazı fıkıh meselelerini tartıştığı Ebû Hâşim el-Cübbâî'ye büyük bir hayranlık duyması, öğrencileri arasında Ebû'l-Hasan el-Ezrak, Ebû Bekir el-Buhârî, Ebû Abdullah ed-Dâî gibi Mu'tezilî âlimlerin bulunması, cenaze işleriyle daha çok Mu'tezilî âlimlerin ilgilenmesi,